

РАКОВСКИ И ЖЕНИТЕ

Десислава Андреева

*Очи твои нежно ми сърце уязвиха!
 Всяка минута душа моя тръпти силно,
 само твое лице ище, плаче умилно!
 Как, ах, люто почнах от любов да страдая
 и нищо друго на свят веке не желая!... **

Звучи еретично, позорно...

“Титанът на революцията” Раковски е страдал от любовна мъка?!

Свикнали сме да мислим за националните си герои като за светци, като обричаме паметта им на безогледен, фанатичен аскетизъм. Така героят “убива” човека, а биографията се превръща в безчувствена агиография.

Противопоставяйки сантимента на героиката чрез презрителното отми-наване на интимността, не отсичаме ли ръцете на статуите и не запушваме ли устата на великите личности, когато от дистанцията на музейни посетители (нищо човешко не ни е чуждо!) им забраняваме да говорят за себе си като сантиментални индивиди?

Много по-добре би било интимност и героика да диалогизират – тогава цветността на чувствата ще стопли черно-бялата мозайка на отмрялото време...

*В гърди ми огън гори,
 от любов издъхвам,
 ужас страшно ме борì,
 аз надежда нямам!...*

* Стиховете в текста са на Раковски. За съжаление на този дял от поезията му почти никой не е обръщал внимание.

Повечето от любовните истории на Раковски са забулени в мистерия или имат характер на безподобни и безпочвени измислици. Самият Раковски упорито отказва да говори за тях в публичните си текстове, в кореспонденцията и автобиографиите си. Той очевидно разграничава обществения от интимния си живот, като изтласква последния в категорията на *“тъмните епизоди”* (Михаил Арнаудов). Разминаванията в данните по проблема будят основателни подозрения, че става въпрос по-скоро за семейни предания или фолклоризирани биографични мотиви. Без да игнорираме голямата степен на условност обаче, не можем да устоим на сладкото любопитство, наречено *“chercher la femme”*.

*От вчера, как се видяхме,
что ми е, любе, не зная,
откак ведно играхме,
от огъня аз горя!...*

За изграждането на харизматичния мъжки облик на Раковски очевидно е допринесъл престоят му във Франция (Марсилия, 1843 г.), където героят ни е имал възможността да опознае отблизо принципите на европейската галантност. Нескритото възхищение, което буди винаги присъствието му в обществото, се дължи не само на романтичното му излъчване на революционер, но и на овладяната куртоазия на джентълмен, която със сигурност е отключвала много женски сърца. Образът на Раковски се е запечатал в спомена на Васил Д. Стоянов така: *“Раковски беше почти винаги весел и в обществото, особено гдето имаше госпожи, твърде забавителен и закачка. На драго сърце приказваше за своя живот. Говорът му беше гладък, приятен, привлекателен и убедителен... С една реч: Раковски беше извънредно надарен.”* Освен всичко друго Раковски е обръщал голямо внимание на външния си вид – Марко Балабанов споменава, че революционерът обичал *“салтаната”*. По същия повод помощникът му Иван Касабов открито го обвинява, че харчи народни пари, за да води разкошен живот – купил си файтон, два добри коня, направил си пищна униформа: *“Отива например на разходка в Топчидере (Белград), туря на коне по двама да вървят пред колата му, а други двама подир колата – с княжески конвой!”*

Всъщност демонстрираният аристократичен екстериор не бил самоцелен – така Раковски е давал външен израз на самочувствието си на български представител пред чужденците. Освен това при такъв романтично-героичен изглед едва ли някоя дама би останала равнодушна.

*Радост моя само тогава ще да цветне,
ако твое лице умилно ме погледне.*

Съкровените трепети на сърцето вземат своя малък дял от литературното наследство на поета, който в позата на влюбен трубадур се измъчва най-често от несподелени чувства. В някои от творбите любовните думи се изливат в модните тогава акростихове, които кодират/указват обекта на обожание. В две от тези своеобразни словесни заклинания са вплетени имената на Ирина и Елисавета. Ние обаче не се наемаме да ги идентифицираме.

*... небо звездокитно мир то сам не краси!
Ако светла хубост не го заозари!*

През 1847 г. Раковски излиза от затвора и известно време работи като адвокат и търговец в Цариград. Оперира с големи суми, захваща се с големи финансови предприятия. Мечтата му е да натрупа състояние и да се завърне в Котел. Обзет от желание да свие свое гнездо, да намери успокоение в семейния уют, пише в края на 1849 г. на баща си да му избере мома за съпруга. Баща му изпълнил добросъвестно поръчението, но синът не отговорил на предложението, сякаш че никога не бил споменава за женитба. Известно е писмото на бащата (Стойко Попович) от 10. IX. 1849 г., в което укорява непостоянния си син за деликатното положение, в което го е поставил пред родителите на девойката и пред съселяните: *“Да ходя аз стар чилиак да ти диря мома..., и я намерих, тък подир малко време що се чу за вас? Че си си намерил мома на Цариград и си са оженил. Сетне чувам пак, че си щял да са жениш на Филибе. Аз какво да правя, ни зная, какво да правя, а бе, синко? Аз не мога те насили, или тука са ожени, или там, то е на твоя воля... Ами чловечищината..., синко? Ти... фана къща на Фенер, та похарчихте толкова нещо, и си фана една русния (лека жена – Д. А.), та похарчи и зарад нея..., тък баща ти нека му се*

*подсмиват в Котел по каветата котленските кучета, и да не мога да изляза по между двама хора ябанджии...”***

Слуховете за обратите в интимния живот на Раковски не ще да са били съвсем безпочвени, защото по това време Раковски бил в съдружие с пловдивската фамилия Чалъкови. Връзките му с Атанас и Никола Чалики имали и лични основания – Раковски възнамерявал да се ожени за сестра им. Но когато през 1851 г. станало ясно, че този брачен проект няма да се осъществи, отношенията между съдружниците охладнели.

*Ако беше любов тя познала,
не би против мен нищо казала!...
Ах! Не ми се ти, душо, противяй,
сърдце мое ти вече не уязвявай!
До ще ден да помислиш по-разсудно
и към мене да погледнеш благосклонно!...*

С търговски отношения се преплита и следващата, може би най-мистериозната, любовна авантюра на Раковски, достойна за сюжет на приказка от “Хиляда и една нощ”. През 1850 г. Раковски в съдружие с “Екмекчи-баши” Мустафа откупил за огромната сума от 800 000 гроша пловдивските ресумати и интизапа (данъците на пловдивския панаир). Тази мащабна финансова операция претърпяла пълен крах. Заради натрупаните дългове Мустафа паша вкарал Раковски в затвора за три месеца, но това не помогнало да си върне парите от недобросъвестния си съдружник и го принудило да преследва длъжника си чак до Белград в 1861 г. Иван Адженов разказва, че за да омилостиви заемодателя си, който го заплашвал със съд, Раковски приел да играе главната роля в една галантна, почти невероятна история, която започва така:

Красивата дъщеря на Мустафа бей видяла Раковски, влюбила се в него и решително заявила на баща си, че ще се омъжи само и единствено за българина. Затова богатият лихвар предложил на Раковски да се потурчи и да се ожени за щерка му – само така щял да му опрости дълговете, като същевременно обещал да му издейства държавна служба в столицата. Раковски се съгласил, но при условие това да стане, когато приключи

** На някои места правописът е актуализиран, за да бъде текстът четивен.

току-що избухналата Кримска война. Мустафа бей добросъвестно уредил бъдещият му зет да бъде назначен (заради перфектното владееие на източните езици) в турската войска като терджуманин (т.е. преводач) при Видинския паша или секретар в турския военен съвет. Всъщност тайното намерение на Раковски било да шпионира в сърцето на турския щаб в полза на руснаците. За нещастие обаче бил заловен след предателство и изпратен под конвой в Цариград, където го очаквало смъртно наказание. По пътя Раковски се сетил за Мустафа бей и тайно изпратил съобщение до “бабалъка си”, като му припомнил споразумението им. Така пред султана наред с провинилия се пред държавата българин се изправил Мустафа бей (в други варианти – самият военен министър, а в трети – шанданджи-башията, т.е. началникът на осветлението в султанския сарай) и измолил за хатъра на дъщеря си гяурина, след което завел бъдещия си зет у дома си. Как Раковски е живял у тъста си, близо до младата ханъмка, не бихме могли да си представим. Нека само да си припомним, че и епископ Софроний Врачански е прекарал известно време в турски харем, за да спаси главата си!

Било по време на Рамазана.

За да увери Мустафа бей в искреността на намеренията си и да приспи бдителността на турските власти, Раковски, който още преди войната бил станал член на дервишката секта бекташи, редовно ходел на джамия, т.е. стриктно изпълнявал постулатите на праведния мюсюлмански живот, и съвестно се подготвял да приеме правата вяра (*хак-дини кабул едерим*). Приготовленията за сватбата също вървели усилено в духа на източната разточителност, а “*Раковски – млад, хубавец, сърдцат, гиздаво применен, пълнел очите на хубавата мома друговерка.*”

Дошъл Курбан-байрам. Мустафа бей с домашните си отишъл на молитва, а когато всички се върнали от джамията, се оказало, че “*шанданджинин гювеси*” (зетят) е изчезнал заедно с много скъпоценности от къщата. С парите Раковски заплатил поръчаните предварително на абаджийския еснаф 12 въстанически униформи и оръжие за бъдещата си чета. Напразно теляли викали из цял Цариград: “*Дето е Раковски, да излезе, защото, ако го уловят, всички в къщата ще бъдат (живи изгорени)*” – нашият романтичен авантюрист вече бил поел към Балкана.

Интересно е, че никъде в автобиографичните си текстове Раковски не споменава за “сърдечната” страна от взаимоотношенията си с Мустафа бей. Остава ни да гадаем дали всичко е романтична фикция, или мълча-

нието се дължи на морални задръжки у Раковски. Все пак, колкото и да е бил привърженик на принципа “Целта оправдава средствата”, вероятно е чувствал голямо неудобство да изповядва дръзката си подигравка с една девойка и с доверието на баща ѝ. За съжаление Раковски не е развил съдържанието на т. 55 от житието си, която гласи: “*Изнамерение на средства за това горско воюване*”. Там със сигурност би осветлил читателя относно загадъчното си любовно приключение...

*Бях залюбен в красна невинна девица.
Ах, в поглед бе великолепна царица!...
Ангел небесен на земя слязъл беше,
роб си всеусърден направил ме беше...*

Най-красивата сърдечна интрига в живота на Раковски тепърва предстои. Любовта го връхлита по време на дипломатическата му мисия в Атина (през 1863 г.), която целяла организирането на балкански съюз срещу Османската империя. Там, освен една руска позастаряла графиня и американските пътешественички Макензи и Ърби, Раковски очаровал хората поред дъщеря на х. Христо Българин – Фросо. Тя била дете на прила християнството туркия, а баща ѝ бил герой от Гръцката завера. След образуването на гръцкото кралство той служил в кавалерията и бил любимият телохранител на крал Отон I до 1854 г., когато се споминал. Приживе се ползвал с огромно влияние в гръцките политически среди заради заслугите си и като славянски представител бил избран за депутат в Народното събрание на Гърция. Фросо била “*мама завидна, благовъзпитана, със солидно образование, миловидна, кротка, сериозна и привлекателна*”, изобщо притежавала всички женски добродетели. Но Марко Балабанов, който по това време играел ролята на адютант на Раковски, бил скептичен относно тази връзка – Раковски “*броял вече 40 пролети*”, а и не изглеждал “*ерен с свойства за задомяване гдето и да е*”.

При все това посещенията на Раковски у х. Христови зачестили, придружени “*със скромни подаръци, безбройни вежливости и тънки внимателности*”. Годещт бил факт и се превърнал в обществена тайна.

Очевидно намеренията на Раковски са били сериозни. Той уверявал Балабанов, че щом се понареди в Белград или Букурещ, ще се върне в Атина, за да се венчае и да отведе съпругата си. Но понеже изпълнявал дипломатическо поръчение на сръбското правителство, трябвало да замине

за Белград. Междувременно натоварил Балабанов да го информира за нещата в семейството на х. Христо и дори да им преподава български език (!), а той взел със себе си 13–14-годишния брат на Фросо, за да го препоръча на сръбския или черногорския княз за възпитание.

Впоследствие обаче кореспонденцията между Балабанов и Раковски става нередовна по вина на последния. Запазени са само две писма на революционера до майката на Фросо, но в тях той нищо не споменава за годеницата си. Все пак индикации за известна фамилиарност на Раковски спрямо семейството на х. Христо се откриват в израза *“нашите”*.

Фросо умира млада почти едновременно с Раковски (1867). Казвали – от мъка по годеника си...

*По-добре смърт напрасна,
нежели наказание
от любов нещастна
с отровно въздихание.*

Неизвестен за нас остава и характерът на отношенията между Катерина Стойоглу и Раковски. За Катерина Л. Каравелов съобщава, че се е грижила в Букурещ за вожда на революционната борба до (края на живота му. След смъртта на Раковски тя пристига в Цариград в края на 1867 г.: “В един студен дъждовен ден в печатницата на П. Р. Славейков влязла непозната жена. Висока, с разкошни руси коси. Идва от Букурещ с препоръчително писмо от Раковски... Помолила Славейков да се застъпи за освобождението на мъжа ѝ (революционер от ТЦРБК (?) в Букурещ), заловен и затворен в Терсаната, най-страшната цариградска тъмница. Сама и без пари в този страшен за бедните град, тя се нуждаела от помощ.”

С нея Славейков изживява може би най-бурната си любовна авантюра, продължила цели десет години. Катерина загива в пожарищата на Стара Загора през 1877 г.

Това са част от интимните връзки на Раковски, намерили място и в официалните му биографии. Всички те завършват злощастно. Причините биха могли да бъдат най-различни. Предпочитаме вместо да ги търсим, да приведем мнението на съвременника на Раковски д-р Иван Селимински: *“Човек, като се отдава на служба на отечеството си и на рода си, поема и определена нравствена отговорност”*.

Защото в кризисни периоди родовото трябва да се жертва в името на най-родовото, т.е. на народността.

ЛИТЕРАТУРА

1. Архив на Георги Стойков Раковски. Т. I, С., 1952; Т. II, С., 1957.
2. Арнаудов, М. Георги Стойков Раковски. Живот – дело – идеи. С., 1969.
3. Арнаудов, М. Няколко тъмни епизода от живота на Раковски в 1853–54. // ГСУ – ИФФ, XXXIII, 1936/37.
4. Балабанов, М. Годявката на Раковски. – Летописи, 1899, бр. 4.
5. Дафинов, З. Титанът на Възраждането (Документална хроника за живота и делото на Петко Р. Славейков). С., 1997, 232–233.
6. Константинов, Г. Раковски и българската революционна идеология. С., 1939.
7. Раковски, Г. Съчинения. Т. I. С., 1983.
8. Селимински, И. Избрани съчинения. С., 1979.
9. Трайков, В. Георги Стойков Раковски. Биография. С., 1974.
10. Трайков, В. Георги Раковски и балканските народи. С., 1971.